65847 ـ ارکان نماز و واجبات و سنت‌های آن چیست؟

سوال

منظور از سنت‌های نماز چیست؟ ارکان نماز چیست؟ واجبات آن کدام است؟ رکن و واجب چه فرقی با یکدیگر دارند؟

خلاصه‌ی پاسخ

نماز چهارده رکن دارد و واجبات آن هشت واجب است. سنت‌های نماز بسیار است که برخی از آنها سنت‌های قولی و برخی فعلی است و تفاوت بین رکن و واجب آن است که رکن نه به عمد و نه به سهو ساقط نمی‌شود، بلکه باید انجامش داد، اما واجب در صورت فراموشی ساقط می‌شود و با سجدۀ سهو جبران می‌شود. پاسخ مفصل را بخوانید.

پاسخ مفصل

الحمدلله.

سنت‌های نماز و منظور از آن

سنت‌های نماز بسیار است، برخی از این سنت‌ها قولی است و برخی فعلی. منظور از سنت هر آن چیزی است که رکن و واجب نباشد.

برخی از فقها سنت‌های قولی را به هفده سنت رسانده‌اند و سنت‌های فعلی را بالغ بر پنجاه و پنج سنت دانسته‌اند.

نماز با ترک هیچ یک از سنت‌ها باطل نمی‌شود حتی اگر به عمد ترک شود، به خلاف ارکان و واجبات.

تفاوت بین رکن و واجب این است که رکن نه به عمد و نه سهوا ساقط نمی‌شود بلکه حتما باید انجام شود.

اما واجب: با فراموشی ساقط می‌شود و با سجدۀ سهو جبران می‌شود.

شاید مناسب باشد که اینجا ارکان نماز و واجبات آن و سپس برخی از سنت‌های آن را با استناد به متن «دلیل الطالب» که یک مختصر فقهی مشهور نزد حنابله است ذکر کنیم:

اولا:

ارکان نماز

ارکان نماز چهارده مورد است:

۱ـ قیام (ایستاده نماز خواندن) در نمازهای فرض برای شخص توانا.

۲ـ تکبیرهٔ احرام یعنی گفتن «الله اکبر» [در آغاز نماز].

۳ـ خواندن سورهٔ فاتحه.

۴- رکوع که حداقل آن این است که بتواند با کف دستانش زانوی خود را لمس کند و کاملترینش آن است که پشتش صاف شود و در موازات سرش قرار گیرد.

۵- بلند شدن از رکوع.

۶- ایستادن کامل [بعد از رکوع].

۷ـ سجده، و کاملترینش آن است که پیشانی و بینی و دو کف دست و دو زانو و گوشه‌های نوک انگشتان پا به طور کامل بر زمین قرار گیرد و حداقلش آن است که بخشی از هر عضو بر زمین باشد.

۸ـ برخاستن از سجده.

۹ـ نشستن بین دو سجده، و هرگونه بنشیند برایش کافی است، اما سنت آن است که بر روی پای چپش بنشیند و پای راست را عمود بر زمین قرار دهد و نوک انگشتانش رو به قبله باشد.

۱۰ـ طمأنینه یعنی آرام گرفتن در هر رکن عملی (یعنی آنکه فورا به رکن بعدی نرود بلکه آرام یابد و سپس رکن بعد را انجام دهد).

۱۱ـ تشهد پایانی.

۱۲ـ نشستن برای تشهد پایانی و سلام‌های نماز.

۱۳ـ دو سلام نماز، به این صورت که دو بار بگوید: السلام علیکم ورحمة الله، و در نماز نفل تنها یک سلام کافی است و همینطور در نماز جنازه.

۱۴- به ترتیب انجام دادن ارکان چنانکه ذکر کردیم، یعنی اگر به عمد قبل از رکوع به سجده برود نمازش باطل می‌شود و اگر

به سهو باشد باید برگردد و رکوع را انجام دهد و سپس به سجده برود.

ثانیا:

واجبات نماز

واجبات نماز هشت مورد است:

۱ـ تکبیر برای غیر احرام (یعنی همهٔ تکبیرهای نماز به جز تکبیر احرام)

۲ـ گفتن: سمع الله لمن حمده برای امام و منفرد.

۳ـ گفتن ربنا ولك الحمد.

۴- گفتن سبحان ربی العظیم یک بار در رکوع.

۵- گفتن: سبحان ربی الأعلی یک بار در سجده.

۶- گفتن: رب اغفر لی بین دو سجده.

۷ـ تشهد اول.

۸ـ نشستن برای تشهد اول.

ثالثا:

سنت‌های قولی نماز

سنت‌های قولی نماز یازده سنت است:

۱ـ گفتن «سبحانك اللهم وبحمدك وتبارك اسمك وتعالى جدك ولا إله غيرك» بعد از تکبیرهٔ احرام که آن را دعای استِفتاح می‌گویند.

۲ـ گفتن استعاذه.

۳ـ گفتن بسم الله الرحمن الرحیم.

۴- گفتن آمین.

۵- خواندن سوره بعد از سورهٔ فاتحه.

۶- قرائت با صدای بلند برای امام.

۷ـ گفتن «ملء السماوات وملء الأرض وملء ما شئت من شيء بعد» بعد از «ربنا لك الحمد» برای کسی که به تنهایی نماز می‌خواند. (صحیح آن است که این برای غیر ماموم هم سنت است).

۸ـ بیشتر از یک بار گفتن تسبیحِ رکوع یعنی تسبیح دوم و سوم و هرچه از آن بیشتر باشد.

۹ـ بیشتر از یک بار گفتن تسبیحِ سجده.

۱۰ـ بیشتر از یک بار گفتن «رب اغفر لی» در بین دو سجده.

۱۱ـ درود در تشهد پایانی بر آل پیامبر علیهم السلام و دعای برکت بر او و بر آنان و دعای بعد از آن.

چهارم:

سنت‌های فعلی که آن را هیئات نماز می‌گویند

۱ـ بلند کردن دستان (رفع یدین) همراه با تکبیرهٔ احرام.

۲ـ بلند کردن دستان هنگام رفتن به رکوع.

۳ـ بلند کردن دستان هنگام بلند شدن از رکوع.

۴- انداختن دستان پس از آن.

۵- گذاشتن دست راست بر چپ.

۶- نگاه کردن به محل سجده.

۷ـ فاصله انداختن میان پاها در حال قیام (پاهای شخص به هم نچسبد).

۸ـ گرفتن زانوها در حال رکوع در حالی که بین انگشتانش فاصله است و کشیدن پشت در هنگام رکوع و همطراز بودن آن

با سر.

۹ـ تمکین اعضای سجده بر زمین (کامل قرار گرفتن آن بر زمین) و مباشرت آن با محل سجده [بدون حائل] به جز زانوها که مکروه است.

۱۰ـ دور نگه داشتن بازوها از پهلوها و شکمش از رانها و رانها از ساق پاها و جدا نگه داشتن زانوها از یکدیگر و عمود نگه داشتن پاها و قرار دادن شکم انگشتان بر زمین به شکل پراکنده از هم و گذاشتن دستان در موازات شانه‌ها در حالی که دستان باز است و انگشتان بسته.

۱۱ـ نشستن به شکل «افتراش» در بین دو سجده و تشهد اول و به شکل «تَوَرُّک» در تشهد دوم.

۱۲ـ گذاشتن دستان بر رانها به شکل باز و با انگشتان به هم چسبیده در بین دو سجده و همچنین در تشهد، جز آنکه انگشت کوچک و انگشت کناری دست راست را جمع می‌کند و انگشت شست و انگشت میانه را حلقه می‌کند و هنگام ذکر الله با انگشت سبابه اشاره می‌کند.

۱۳ـ رو کردن به سمت راست و چپ در هنگام سلام.

در برخی از این موارد میان فقها اختلاف است، مانند آنکه کاری نزد یکی واجب و نزد دیگری سنت باشد و این در کتب فقه به شکل مفصل آمده است.

والله اعلم.